

Historia Slavorum Occidentis
2022, R. 12, nr 4 (35)
ISSN 2084-1213
DOI: 10.15804/hso220411

**Nad *Epitafium Bolesława Chrobrego.*
Addenda ad Clavis scriptorum et operum
*Medii Aevi Poloniae***

**Ольга Циганок Фрагмент епітафії
Болеславу Хороброму в київській поетиці
«Парнас» (1719–1720), Київські Полоністичні
Студії 22 (2013), s. 347–350***

Bolesław Chrobry zmarł 17 VI 1025 r.¹ i został pochowany w katedrze poznańskiej. Te fakty są w polskiej biografistyce niemal powszechnie przyjmowane².

Badania nad pochówkiem pierwszego polskiego króla mają trzy aspekty, czy też rozkładają się na trzy przedmioty badań: 1° relikty grobu w katedrze poznańskiej³;

* Online: <http://philology.knu.ua/files/library/polonist/22/62.pdf> [dostęp: 27. 08. 2018].

¹ Cf O. Balzer *Genealogia Piastów*, Kraków 1895, s. 36 (wersja on-line: <https://docer.pl/doc/n51nvc> [dostęp: 31.07.2021]); reprint: Warszawa 1980; *ditto*. Jako wyd. 2 (sic!). Wstęp do drugiego wydania J. Tęgowski. Kraków 2005; K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, Warszawa–Wrocław 1992, s. 83; wyd. 2: posłowiem opatrzył T. Jurek. Poznań 2004; w obu pracach zestawienie źródeł.

² Na poznańską sepulturę Bolesława Chrobrego wskazywał Joachim Lelewel (*Grobowe królów polskich pomniki*, Poznań 1856, s. 7, <https://polona.pl/item/grobowe-krolow-polskich-pomniki,NjgxMTEExODg/6/#info:metadata> [dostęp: 31.07.2021]), a ostatnio także opracowanie leksykograficzne: *Piastowie. Leksykon biograficzny*, red. S. Szczur, K. Ożóg, Kraków 1999, s. 33.

³ Na temat grobu Bolesława Chrobrego ostatnio: A. Bukowska, *On the Trail of Tombs and Sepulchral Altars of the Ottonian Period: The Case of Tombs in Piast's State (Poznań Cathedral, Poland)*, *Hortus Artium Medievalium* 25 (2019), s. 579–585, (online: https://www.academia.edu/49045147/On_the_trail_of_tombs_and_sepulchral_altars_of_the_Ottonian_period_The_case_of_tombs_in_Piast_s_state_cathedral_in_Pozna%C5%84_Poland_ [dostęp: 16.06.2021]). Tamże podsumowana wcześniejsza literatura.

2° nieistniejący już sarkofag gotycki, jego relikty i ikonografia; 3° epitafium (i na tym ostatnim przedmiocie badań się skoncentruję). Takie troiste ujęcie tego zagadnienia przed laty postulowała już Danuta Zydorek⁴.

Po długoletniej dyskusji nad czasem powstania *Epitafium Bolesława Chrobrego*, rekonstrukcją jego formy i hipotetycznym autorem pojawiło się wnikliwe studium Brygidy Kürbis, a ustalenia poznańskiej uczzonej uzyskały powszechną akceptację. Ale nie zamknęło to drogi do dalszych poszukiwań. Ich efektem było odkrycie dwóch dalszych przekazów źródłowych. Szczególnie spektakularne było, ujawnione przez Edwarda Skibińskiego, odkrycie w zasobach Huntington Library w San Marino, CA, w XV-wiecznym rękopisie proveniencji florenckiej, świadectwa uznanego za najstarszy odpis tekstu *Epitafium*⁵.

W kontekście kalifornijskiego przekazu odkrycie dokonane przez Olę Mihajlivną Ciganok, doświadczoną badaczkę piśmiennictwa funeralnego⁶, w zasobach Biblioteki

⁴ D. Zydorek, *W sprawie tradycji o pochówku Bolesława Chrobrego – raz jeszcze*, [w:] *Scriptura custos memoriae. Prace historyczne*, red. D. Zydorek, Poznań 2001, s. 511–522.

⁵ Huntington Library, San Marino (Kalifornia, USA), kodeks HM 1036, fol. 206^v (reprodukcje http://dpg.lib.berkeley.edu/webdb/dsheh/heh_brf?description=&callnumber=hm+1036 [dostęp: 29.10.2006] – oba linki już nie aktualne!); por. *Guide To Medieval and Renaissance Manuscripts in the Huntington Library*, <http://sunsite.berkeley.edu/scriptorium/hehweb/HM1036.html> [dostęp: 29.10.2006]); E. Skibiński, *Epitafium Bolesława Chrobrego*, *Studia Epigraficzne* 2 (2006), s. 73–77; tenże, *Epitafium Bolesława Chrobrego. Wydanie i analiza*, *Studia Epigraficzne* 5 (2013), s. 43–56.

⁶ Autorka dysertacji: Ольга Михайлівна Циганок, *Генологічні концепції фунерального письменства в Україні XVII–XVIII ст.*, Київ 2014; oraz szeregu przyszużków i studiów: taż, *Генологічні концепції фунерального письменства в Україні XVII–XVIII ст.: основні напрямки досліджень*, Київ 2011, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewiNmPet59rxAhVii8MKHQG5AFEQFjACegQIA-hAD&url=http%3A%2F%2Fcejs.hcm.edu.pl%2Fcejs%2Felement%2Fbwmeta1.element.desklight-90b5c4c7-4369-4610-9fad-05ebc8fa240b%2F%2F2013_nr_3_s_19-34_Ciganok.pdf&usq=AOvVaw3-utts64TXMztpS_SkgrdL [dostęp: 11.07.2021]; taż, *Особливості та шляхи реценції леонінських віршів-епітафій в українських поетиках та риториках XVII–XVIII ст.*, *Сіверянський Літопис* 16 (2011), nr 4 (100): Липень–серпень, s. 27–32, <http://www.siver-litopis.cn.ua/arh/2011/2011n04/2011n04r01.pdf> [dostęp: 11.07.2021]; taż, *Епітафії Вергілія (Вергілію) в українських поетиках XVII–першої половини XVIII ст.*, *Вісник Львівського Університету. Серія іноземні мови* 19 (2012), s. 213–218, <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/lingua/article/view/1926/1987> [dostęp: 11.07.2021]; taż, *Епітафії Середньовіччя в українських поетиках XVII–XVIII ст.*, *Слово і Час*, 9 (2012), 621, s. 63–67; taż, *Польськомовні епітафії в українських поетиках XVII–першої половини XVIII ст.*, *Київські Полоністичні Студії* 19 (2012), s. 240–244; taż, *Об епітафіях Амвросію Дубневичу в черниговской поэтике середины XVIII века*, *Religious and Sacred*

Narodowej Ukrainy im. Władimira Wiernadskiego jest skromne, ale też warte odnotowania⁷. Autorka ujawniła w rękopisach *Parnassus aliis Apollinis cithara nobis exercitium poeticum in Collegio Kievomohilano traditum et explicatum anno verbi incarnati 1719 in annum 1720* zachowanych w dwóch kopiach (ilustr. 1 i 3)⁸ dwa wersy (ilustr. 2 i 4), które zidentyfikowała jako początkowe wiersze *Epitafium Bolesława Chrobrego*⁹.

Po zaprezentowaniu tez podstawowej literatury: Ryszarda Gansińca¹⁰, Brygidy Kürbis¹¹ i Barbary Milewskiej-Ważbińskiej¹² zestawiała rekonstrukcję poznańskiej uczzonej z zapisem w kijowskich rękopisach:

Brygida Kürbis

Hic jacet in tumba princeps generosa columba

Ch[r]abri tu es dictus sis in evum benedictus

Hic jacet in tu[m]ba princeps veneranda columba

Chrobri nomen, dicta, sit in aeternum benedicta

Poetry. An International Quarterly of Religion, Culture and Education, 1 (2013), s. 19–34, (zaw. streszczenie: *O nagrobkach Ambrożego Dubniewicza w poetyce czernichowskiej z połowy XVIII wieku*, s. 32–33); też, *Фунеральне письменство в українських поетиках та риториках XVII–XVIII ст.: теорія та взірці*, Сіверянський Літопис 19 (2014), nr 1/3, s. 200–204.

⁷ Prezentowana publikacja została pominięta w repertorium *Clavis scriptorum et operum Medii Aevi Poloniae*, oprac. J. Kaliszuk, A. Pieniądz, P. Węcowski, K. Skwierczyński, t. I, Kraków 2019, s. 140–141. Także nie zostały w nim zarejestrowane publikacje: A. Wrześcińska, J. Wrześciński, *Hic iacet in tumba...*, [w:] *Kraje słowiańskie w wiekach średnich. Profanum i sacrum*, red. H. Kóčka-Krenz, W. Łosiński, Poznań 1998, s. 641–653; E. Skibiński, *Epitafium* (2013).

⁸ *Parnassus aliis Apollinis cithara nobis exercitium poeticum In Collegio Kievo mohilano traditum & explicatum Anno Verbi incarnati 1719 In annum 1720*, rkps, Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, Кіjów, sygn. ф. D.C.252 n, k. 79; *Parnassus aliis Apollinis cithara nobis exercitium poeticum In Collegio Kievomohilano traditum et explicatum Anno verbi incarnati 1719: in Annum 1720*, rkps, Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, Кіjów, sygn. ф. 509n/ 1718-II, k. 67v. Dziękuję drowi Vitaliyowi Perkunowi z Instytutu Historii Narodowej Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie za pomoc w pozyskaniu reprodukcji (zdjęcia: O.I. Petrenko, Instytut Rękopisu BN w Kijowie).

⁹ O. Циганок, *Фрагмент епітафії Болеславу Хороброму в київській поетиці «Парнас» (1719–1720)*, Київські Полоністичні Студії 22 (2013), s. 347–350, <http://philology.knu.ua/files/library/polonist/22/62.pdf> [dostęp: 27.08.2018].

¹⁰ R. Gansiniec, *Nagrobek Bolesława Wielkiego*, Przegląd Zachodni 7 (1951), nr 7/8, s. 359–537.

¹¹ B. Kürbis, *Epitafium Bolesława Chrobrego. Analiza literacka i historyczna*, Roczniki Historyczne 55/56 (1989/1990), s. 95–132. Autorka przedruku tego studium nie odnotowała – por. B. Kürbis, *Na progach historii*, t. 2: *O świadectwach do dziejów kultury Polski średniowiecznej*, Poznań 2001, s. 243–282.

¹² B. Milewska-Ważbińska, *Ars epitaphica. Z problematyki łacińskojęzycznych wierszy nagrobnych*, Warszawa 2006.

Ukraińska autorka za R. Gansińcem wskazała, że określenie *veneranda* jest wyjątkowe i występuje jedynie w wersji zapisanej przez Mikołaja Zalasowskiego w podręczniku prawa¹³, a przy tym podkreśliła, że lekcja *generosa columba* daje prawidłową formę heksametru leonińskiego. Ogólnikowo stwierdziła, że słowo *gołębica* (*columba*) przewija się w utworach autorów antycznych, Owidiusza, Horacego, Pliniusza, Terencjusza, a porównanie do gołębicy jako forma pochwały zmarłego jest częsta w średniowiecznych epitafiach. Przy tym wskazała na przykład jego wczesnego zastosowania w elogium papieża Liberiusza († 24 IX 366 r.). Odnośnie zaś do zwrotu *Hic jacet* podkreśliła, że jest powszechnym topoi. Zauważyła też, że w drugim wersie kijowski pisarz zamienił formę gramatyczną z drugiej na trzecią osobę liczby pojedynczej. W tej zmianie upatruje przyczynę poprzestania na przytoczeniu dwóch wersów, gdyż konsekwencja wymagałaby przerobienia dalszego ciągu *Epitafium*, a powołując się na Ryszarda Gansińca, odnotowała wyjątkową formę inwokacji do zmarłego, dla której polski filolog znalazł w *Patrologia Latina* jedyną analogię.

W dalszej kolejności O.M. Ciganok zaprezentowała zawartość *Parnasu* i typologię łacińskich średniowiecznych epitafiów w ukraińskich antologiach.

W tym kontekście przypomniała incipit przeanalizowanego we wcześniejszej publikacji¹⁴ epitafium *Vladislai Quarti Regis Poloniae*¹⁵, który uznała za parodię (sic! s. 349: пародія; chyba lepiej mówić tu o parafrazie) epitafium Wilhelma Zdobywcy¹⁶.

A w konkluzji zaznaczyła, że kijowski przekaz jest dwudziestym pierwszym świadectwem recepcji *Epitafium Bolesława Chrobrego*.

Wojciech Mischke
Emerytowany historyk sztuki
ul. Św. Barbary 40/5
32-020 Wieliczka

¹³ M. Zalasowski, *Jus Regni Poloniae ex Statutis et constitutionibus eiusdem Regni et Magni Ducatu Lithuaniae collectum*, Posnaniae 1702, t. I, Tit. XXIV, s. 607.

¹⁴ О. Циганок, *Епітафії Середньовіччя*, s. 64.

¹⁵ *Sinae Bethleemicae*, rkps, 1686–1687, Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, Київ, sygn. 499 П/1729, k. 57; por. О. Циганок, *Епітафії Середньовіччя*, s. 64–65.

¹⁶ Epitafium pióra Tomasz z Bayeux, abpa Yorku, w kościele Saint-Étienne w Caen, zniszczone w 1562 r. Por. T. Wright, *Biographia Britannica Literaria*, vol. 2: *Anglo-Norman period*, London 1846, s. 24, http://google.cat/books?id=uXwHAAAAMAAJ&pg=PA28&focus=viewport&vq=nunc&dq=editions:LCCN29029171&output=html_text [dostęp: 12.07.2021].

Bibliografia/Bibliography

Źródła

- Cunae Bethleemicae*, rkps, 1686–1687, Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, Кіjów, sygn. 499 П/1729, k. 57
- Parnassus aliis Apollinis cithara nobis exercitium poeticum In Collegio Kievo mohilano traditum & explicatum Anno Verbi incarnati 1719 In annum 1720*, rkps, Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, Кіjów, sygn. ф. D.C.252 n, k. 79
- Parnassus aliis Apollinis cythara nobis exercitium poeticum In Collegio Kievmohilano traditum et explicatum Anno verbi incarnati 1719: in Annum 1720*, rkps, Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, Кіjów, sygn. ф. 509n/ 1718-II, k. 67v
- Zalaszowski M., *Jus Regni Poloniae ex Statutis et constitutionibus eiusdem Regni et Magni Ducatu Lithuaniae collectum*, Posnaniae 1702

Opracowania

- Balzer O., *Genealogia Piastów*, Kraków 1895; reprint: Warszawa 1980; wyd. 2 ze wstępem J. Tęgowskiego: Kraków 2005
- Bukowska A., *On the Trail of Tombs and Sepulchral Altars of the Ottonian Period: The Case of Tombs in Piast's State (Poznań Cathedral, Poland)*, *Hortus Artium Medievalium* 25 (2019), s. 579–585
- Clavis scriptorum et operum Medii Aevi Poloniae*, oprac. J. Kaliszuk, A. Pieniądz, P. Węcowski, K. Skwierczyński, t. I, Kraków 2019
- Gansiniec R., *Nagrobek Bolesława Wielkiego*, *Przegląd Zachodni* 7 (1951), nr 7/8, s. 359–537
- Jasiński K., *Rodowód pierwszych Piastów*, Warszawa–Wrocław 1992; wyd. 2 z posłowiem T. Jurka: Poznań 2004
- Kürbis B., *Epitafium Bolesława Chrobrego. Analiza literacka i historyczna*, *Roczniki Historyczne* 55/56 (1989/1990), s. 95–132
- Kürbis B., *Na progach historii, t. 2: O świadectwach do dziejów kultury Polski średniowiecznej*, Poznań 2001
- Lelewel J., *Grobowe królów polskich pomniki*, Poznań 1856
- Milewska-Ważbińska B., *Ars epitaphica. Z problematyki łacińskojęzycznych wierszy nagrobnych*, Warszawa 2006
- Piastowie. Leksykon biograficzny*, red. S. Szczur, K. Ożóg, Kraków 1999

- Skibiński E., *Epitafium Bolesława Chrobrego*, *Studia Epigraficzne* 2 (2006), s. 73–77
- Skibiński E., *Epitafium Bolesława Chrobrego. Wydanie i analiza*, *Studia Epigraficzne* 5 (2013), s. 43–56
- Wright T., *Biographia Britannica Literaria*, vol. 2: *Anglo-Norman period*, London 1846
- Wrześcińska A., Wrześciński J., *Hic iacet in tumba...*, [w:] *Kraje słowiańskie w wiekach średnich. Profanum i sacrum*, red. H. Kóčka-Krenz, W. Łosiński, Poznań 1998, s. 641–653
- Zydorek D., *W sprawie tradycji o pochówku Bolesława Chrobrego – raz jeszcze*, [w:] *Scriptura custos memoriae. Prace historyczne*, red. D. Zydorek, Poznań 2001, s. 511–522
- Циганок О.М., *Генологічні концепції фунерального письменства в Україні XVII–XVIII ст.*, Київ 2014
- Циганок О.М., *Генологічні концепції фунерального письменства в Україні XVII–XVIII ст.: основні напрямки досліджень*, Київ 2011
- Циганок О.М., *Епітафії Вергілія (Вергілію) в українських поетиках XVII–першої половини XVIII ст.*, Вісник Львівського Університету. Серія іноземні мови 19 (2012), s. 213–218
- Циганок О.М., *Епітафії Середньовіччя в українських поетиках XVII–XVIII ст.*, Слово і Час, 9 (2012), 621, s. 63–67
- Циганок О.М., *Об эпитафиях Амвросию Дубневичу в черниговской поэтике середины XVIII века*, *Religious and Sacred Poetry. An International Quarterly of Religion, Culture and Education*, 1 (2013), s. 19–34
- Циганок О.М., *Особливості та шляхи реценції леонінських віршів-епітафій в українських поетиках та риториках XVII–XVIII ст.*, Сіверянський Літопис 16 (2011), nr 4 (100): Липень–серпень, s. 27–32
- Циганок О.М., *Польськомовні епітафії в українських поетиках XVII–першої половини XVIII ст.*, Київські Полоністичні Студії 19 (2012), s. 240–244
- Циганок О.М., *Фрагмент епітафії Болеславу Хороброму в київській поетиці «Парнас» (1719–1720)*, Київські Полоністичні Студії 22 (2013), s. 347–350
- Циганок О.М., *Фунеральне письменство в українських поетиках та риториках XVII–XVIII ст.: теорія та взірці*, Сіверянський Літопис 19 (2014), nr 1/3, s. 200–204

Netografia

Guide To Medieval and Renaissance Manuscripts in the Huntington Library, <http://sunsite.berkeley.edu/scriptorium/hehweb/HM1036.html> [dostęp: 29.10.2006]
Huntington Library, San Marino (Kalifornia, USA), kodeks HM 1036, fol. 206v,
http://dpg.lib.berkeley.edu/webdb/dsheh/heh_brf?description=&callnumber=hm+1036 [dostęp: 29.10.2006]